

Požig samostana

V izjemno obsežnem in vsebinsko bogatem zborniku *Vekov tek*, ki so ga ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta izdali v Kostanjevici na Krki, je obdelano tudi obdobje druge svetovne vojne in komunistične revolucije. Čeprav se je avtor Tone Ferenc trudil, da bi problematiko obdelal čim bolj objektivno, mu to ni čisto uspelo.

Od zgodovinarja, ki sicer slovi po svojem znanju in temeljitosti, bi vendarle pričakovali, da bo enega osrednjih dogodkov, ki se je med vojno zgodil v Kostanjevici na Krki, obdelal temeljiteje, kot ga je. Partizanskega požiga ogromnega samostanskega kompleksa septembra 1942 se je samo dotaknil v enem odstavku. Toda požig samostana oziroma gradu, kot so mu rekli domačini, je imel hude posledice. Najprej je vplival na nadaljnje dogodke med samo vojno, močno pa je obremenil tudi povojno lokalno in republiško oblast, ki

sta morali za obnovo vložiti veliko strokovnega in materialnega truda.

Z molkom nad resnico

Ferenc mimogrede omeni, da je partizansko vodstvo 25. junija 1942 "razrešilo" dva pomembna revolucionarja, Žana Moreta in Naceta Majcna, ki sta do takrat vodila Krški partizanski odred. Razrešilo ju je "zaradi negativnih pojavov v njuni prejšnji enoti". Kakšni so bili ti "negativni pojavi", Ferenc ne pove. Pa bi bilo dobro, če bi povedal.

Ne pojasni niti tega, kar je zapisal, da je partizanski Gorjanski bataljon 26. septembra 1942 "požgal grad Vrhovo, drugi dan pa še grad Prežek in nato še nekaj drugih graščin", in to potem, "ko se je protipartizanska Legija smrti legalizirala pred italijanskim okupatorjem in začela vzpostavljati svoje postojanke". Zato je bilo treba požigati gradove? Če so se brezumni požigi gradov v preteklosti obravnavali kot omembe lepega vremena, včasih pa niti to ne, potem se čudimo, da ugledni avtorji, zgodovinarji in kastelologi tega svojega odnosa do te problematike nočejo spremeniti vse do danes. Včasih so se partizani res izgovarja-

li, da so gradove, samostane in cele vasi požigali in razstreljevali zato, da se v njih ne bi utrdil "sovražnik". Toda ali naj danes te prazne izgovore nekdanjih komunističnih partizanov ponavljamo, ne da bi si prej vzeli nekaj časa za trezen razmislek, za kaj je pravzaprav v resnici šlo? Beseda teče o zdravem razumu. Resnica je sicer boleča, nadvse boleča, toda to še ne more biti razlog, da se pred njo delamo mutaste

– potem ko smo za razmišljanje imeli na voljo že šestdeset let.

Potem ali najprej prej?

Ferenc zapiše, da je protirevolucionarna paravojaška skupina "črna roka" leta 1944 pobila devet ljudi, in navede tudi njihova imena. Pri tem ga ni dosti zanimalo, česa jih je "črna roka" obtoževala ozirom zakaj jih je ubila. Na drugi strani ob nekaterih umorih domačinov, ki so jih leta

25 ubitih talcev za partizansko mino

Partizani so 21. oktobra 1943 na Kostanjevico izstrelili minometno mino. Padla je na trg in ubila štiri nemške oficirje. Ti so zato v maščevalnem besu aretirali 70 domačinov in jih še isti dan 25 za Krko na Malencah ustrelili. Povojna oblast v Kostanjevici si je ta tragični dogodek – tako kot je bilo v komunističnem režimu v vsesplošni navadi – izbrala za krajevni praznik. Čudimo se lahko, močno čudimo, da Kostanjevčani zdaj, v demokraciji, niso zbrali toliko moči, da bi to "praznovanje" odpravili. Dogodka bi se lahko spominjali s spominskim dnevom, ne pa z najelitnejšim dogodkom – krajevnim praznikom.

Tisti partizani, ki so kar na slepo pognali mino nad Kostanjevico, so namreč to storili velikokrat. Povzročili so veliko strahu in škode. Čemu? Ali se okupatorju na tak način upiras? Da trpi predvsem civilno prebivalstvo in materialna ter kulturna dediščina? Zagotovo ne! Ne nazadnje so prav ti partizani med svojimi narodnoosvobodilnimi opravili načrtno požgali tudi kostanjeviški samostan, izjemno kulturno ustanovo. Dogodek so uvrstili v dolgi niz požganih gradov, ki se je ob koncu vojne končal s številko 70.

1942 povzročili partizani, ni pozabil navesti "vzrokov" za umore, ki so jih navajali morilci sami.

Partizani patrolje Gorjanske čete so 22. aprila 1942 na Dobah ustrelili dva poljedelca, 36-letnega Janeza Šteha z Malenc pri Kostanjevici, predsednika Katoliške akcije, in njegovega svaka 29-letnega Janeza Pavkoviča; tretjemu, Karlu Kuharju, je uspelo pobegniti.

Partizani so 27. aprila 1942 na Dolšcah ugrabili 69-letnega Josipa Trosta in njegovo ženo Marijo. Umorili so ju po strašnem mučenju. Trosta so privezali za noge na bukev in pod njegovo glavo kurili. Njune groba vse do danes niso odkrili. Ferenc glede umora obeh zakoncev Trost navaja druge podatke, ki jih je očitno dobil v partizanski literaturi. Glede Trostove navaja izdajo nekega partizana, o njenem možu pa zapíše, da se je le skrival in da so ga "zalotili" v nekem hlevu. Kostanjeviška četa ga je odpeljala v svoj tabor, kjer naj bi ga bili "okoli 8. junija ustrelili", in doda: "Tisto leto je izgubila življenje tudi njegova žena." Prvič, le kako ga "je izgubila", in drugič, Ferenc navaja povsem druge datume. Doda pa tudi, da so partizani Kostanjeviške čete "takrat ustrelili bivšega partizana Alojza Čučnika s Pristave pri Sv. Križu", ki da je ubežal iz kostanjeviškega voda. Kako to, da takšnih zgodovinarjev, kot je Ferenc, prav nič ne zanima, kakšno pravico so imeli partizani ustreliti nekoga, ki ni hotel biti več v njihovi družini?

Franc Pirkovič-Čort, komandir Gorjanske čete, in Mirko Bračić, komandant 3. grupe partizanskih odredov (prej smo ju omenili zaradi zamenjave), sta 11. maja 1942 na Polomu dala ustreliti Franca Hajsingerja z Ostrca ter neko Hrvatico in njenega spremljevalca.

Za partizani 18 trupel

Ferenc zamolči naslednje partizanske umore, čeprav so ti navedeni v njemu znani brošuri *Ne pozabimo jih*, ki jo je leta 1993 izdal odbor za postavitve spominske plošče zamolčanim žrtvam revolucije v Kostanjevici na Krki; odkrili so jo 12. junija 1994. 13. junija 1942 so partizani ugrabili Janeza Štokarja z Malih Vodenic in

njegovo ženo Jožefo. S krampom ju je ubil Ivan G., partizan Gorjanskega bataljona. Njunega groba niso odkrili. Imela sta hčerki in sina. Vsi so se umaknili v Italijo. Na mestu Štokarjeve hiške si je po vojni zgradil hišo partizan Anton Jevnik.

17. junija 1942 so partizani ugrabili brata in sestro Alojzijo in Franca Hodnika, Alojzijino hčerko Štefanijo iz Kostanjevice na Krki in njune ga očima Jožeta Novaka. Njihova trupla so našli na Mihovici.

21. avgusta 1942 so partizani na njivi ugrabili Jožefo Kržičnik iz Kostanjevice in jo blizu Orehoviče ustrelili.

V nekaj mesecih, od aprila do avgusta 1942, so partizani na območju Kostanjevice pobili torej 15 domačinov in še (18. junija) tri svoje borce: Alojza Jurečiča, Matijo Papeža in Janeza Kučiča iz Črneče vasi, ker da "so izsiljevali in pretepali ljudi". To so, dragi gospod Ferenc, najgloblje korenine "črne roke". Toda do datuma pojava "črne roke" se je – tako kot drugje – tudi na območju Kostanjevice zgodilo še marsikaj drugega.

Požig samostana

Naj navedemo samo en tak primer, ki je usodno zaznamoval čas in ljudi. O partizanskem požigu in uničenju ogromnega samostanskega kompleksa v Kostanjevici na Krki je Tone Ferenc v zborniku *Vekov tek* zapisal sledeče: "19. septembra /1942/ je oddelek vaške straže oz. Legije smrti prvič prodril do Sv. Križa pri Kostanjevici. Zaradi nevarnosti, da se kakšen oddelek vaške straže ali Legije smrti naseli v kostanjeviškem gradu, so ga partizani Gorjanskega bataljona konec septembra zažgali. O tem se je ohranilo zanimivo poročilo kostanjeviškega kaplana Franceta Šeškarja tajniku občine Šentjernej Francu Preglju z dne 1. oktobra 1942: 'Kakor gotovo že veste, so v noči od ponedeljka na torek partizani zažgali Kostanjeviški grad oz. samostan. Prišlo je okrog 40 partizanov, obkolili so grad in dali prebivalcem eno uro časa, da umaknejo svoje reči na dvorišče. Nato so ga na kakih 10 mestih zažgali. Grad gori še danes. Nekateri so pač gasili, pa si ne upajo radi partizanov. Gasilci so pripravljene gasiti, če jih kdo zastraži.

Ruševine samostanskega kompleksa

Za partizani opustesenji

Škoda je velikanska. Če se ne bo ogenj ustavil, ne vem, kaj bo. Zaenkrat je mogoče stanovati notri, vsaj v nekaterih predelih. Prosim Vas, da storite vse, da bi takoj ali vsaj čim prej prišel v grad oddelek bele garde. Stanovati je še možno notri. Za prehrano pa: nekaj bodo dali ljudje, zadovoljni, ker se bodo čutili varne, če pride bela garda, drugo pa enostavno rekvirirati partizanskim družinam. Naj še ti občutijo, ki so krivi vsega gorja. Če bi imel jaz količkaj besede, bi jih tako navil, da bi jim posla partizanska sapa. Prosim vas še enkrat, da se zavzamete za stvar."

Smešno in tragično

Toliko Ferenc o požigu samostana, dogodka nad dogodki, čeprav je na drugi strani namenil veliko prostora za podrobne zapise o zelo malo pomembni dejavnosti komunistov in partizanov. Še več, uničenje samostana je opravičil z ne-

kakšnim "prihodom" vaške straže. Smešno je, ko takšno "argumentacijo" beremo v komunističnih dokumentih, tragično pa je, ko po takšnih izgovorih poseže takšna zgodovinarska veličina, kot je Ferenc.

Čiščenje ruševin požganega samostana se je začelo eno leto po vojni. Toda čas je prehitel počasno delo. Leta 1947 se je zrušil del zahodnega trakta, leto kasneje pa še del južnega. Ko se je leta 1955 zrušil še cerkveni zvonik, je bilo to zadnje opozorilo, da je z obnovo treba začeti takoj. Leta 1957 so se konzervatorsko-restavratorska dela začela na cerkvi kot najpomembnejšem in najbolj ogroženem delu samostanskega kompleksa. Rekonstrukcijo cerkve so končali leta 1970. Decembra 1974 so v obnovljenih prostorih drugega nadstropja vzhodnega trakta odprli galerijo likovnih del Božidarja Jakca, Toneta Kralja in Jožeta Gorjupa.

Ivo Žajdela